

Inkludering som beskyttelse mot tvangsekteskap

Regjeringen ønsker å bekjempe tvangsekteskap og har lagt fram alternative forslag til endring av utlendingsloven. Bruk av utlendingsloven for å få en gruppe borgere i Norge, til å tilpasse seg andre norske lover, er imidlertid svært betenkelig og et lite effektivt middel. Det bidrar til at utlendingsloven ytterligere framstår som en lov mot innvandrere fra land i Sør og garanterer ikke trygghet for de ungdommer som trenger det.

Lovforslagene ønsker å begrense muligheten til familieetablering i Norge for bosatte unge kvinner og menn under 21 år, (eventuelt fram til 28 år), for å beskytte dem mot å bli tvangsgiftet med personer i utlandet. Forslagene har imidlertid en generell utforming og vil gjelde alle enten ønsket er å gifte seg og ha familieetablering på et frivillig eller tvangsmessig grunnlag. Samtidig forhindrer ikke lovforslagene, selv om de gjør det vanskeligere, at ungdommer blir tvangsgiftet. Ønsker foreldrene å tvinge dette igjennom er det nok av smutthull. Siden forslagene først og fremst er fremmet for å hindre familieetablering for personer som hypotetisk er i fare for tvangsgifte, vil ungdom med vestlig bakgrunn gjennom unntaksregler ofte få anledning til familieetablering i Norge før fylte 21 år.

Handlekraft kontra rettssikkerhet og trygghet

Samfunnets ønske om å vise moralsk og praktisk handlekraft til støtte for de som er i fare for å bli tvangsgiftet ved bruk av mange virkemidler er forbilledlig. Men bruken av utlendingsloven i dette øyemed gjør at loven står i fare for å bli sett på som en lov rettet mot enkelte grupper, og ikke en lov med gyldighet for alle de grupper som loven omfatter. Forslaget føyer seg dermed inn i en rekke endringer av utlendingsloven, som har medført økt stigmatisering og forskjellsbehandling av flyktninger og innvandrere med opprinnelse i land i sør med personer fra vestlige land. Løsninger på sosiale problemer, som tvang, overgrep og vold, bør derfor søkes imøtekommet gjennom andre lover og tiltak enn ved bruk av utlendingsloven.

Vold og overgrep mot barn og unge krever løsninger i Norge. Vi vet hvor vanskelig det generelt er for utsatte unge å finne voksne som vil lytte til dem og egnede tiltak. Vi må likevel insistere på å bruke tilgjengelige virkemidler i det norske samfunnet for å få bukt med overgrep og tvang. Straffeloven må brukes for å synliggjøre samfunnets holdninger og overgrepets alvorlighet, foreldregenerasjonen må få relevant informasjon og vi må få på plass nasjonale tiltak som unge føler er relevante for dem.

Utlendingslovens grunnleggende rolle er å avklare på hvilke premisser utlendinger kan få og ha opphold i Norge, og loven må styrkes i evnen til å fungere rettferdig og forutsigbart både i forhold til søkere og for de som har lovlig opphold i Norge. Også utlendingsloven må oppleves som en forvalter av menneskerettigheter, humanitet og rettssikkerhet. Det svekker utlendingslovens troverdighet om den stadig skal bli brukt som et ekstra middel for å tvinge en gruppe borgere i Norge til å overholde andre norske lover. Ofte er en slik bruk dessuten et resultat av opphøvede nasjonale debatter overfor enkelte grupper og tradisjoner, som i det lange løp heller bidrar til å minske enn å øke den generelle trygghetsfølelsen og den norske identitetsfølelsen. For hvordan kan man utvikle en trygg norsk identitet når det etableres en mer restriktiv lovpraksis overfor folk med opprinnelse fra den tredje verden enn overfor andre?

Utlendingslovens skiftende uttrykk

Den nåværende utlendingsloven av 1988 har et utmerket formålskapittel, som sier at loven skal sørge for rettssikkerhet og vern mot forfølgelse. Innvandrere skal likestilles med norske statsborgere, og det slås fast at de har like rettigheter og plikter i Norge. Det er videre gitt rettskrav på arbeids- og oppholdstillatelse når bestemte vilkår er oppfylt og loven skal brukes i samsvar med internasjonale regler som Norge er bundet av. Dette formålskapittelet, som uthøver menneskeretts- og likhetsverdiene, kom etter lang tid med opphisset debatt om flyktninger og innvandringen, og stadige innstramninger gjennom nye forskrifter og restriktiv praksis fra tidlig 70-tallet.

Det kan være nyttig å huske at streng kontroll med forflytninger over landegrensene er et moderne fenomen. Det var først mot slutten av 1800-tallet at Europas grenser ble fastlagt og Norge fikk sin første statsborgerlov i 1888. Da ble blodsbånd og norsk etnisitet avgjørende for tildeling av medlemskap i nasjonen, og utlendingsregelverket fulgte opp denne tankegangen. Fra 1900-tallet og fram til slutten av andre verdenskrig ble lovverk og praksis stadig skjerpet særlig ovenfor tatere, sigøynere og jøder, som ble sett på som en trussel mot norsk samfunnsliv.

Etnisitet hadde blitt mer og mer viktig i denne tiden med sterk nasjonalisme i Europa. Mens nasjonalismen framhevet det kulturelle og etniske fellesskapet, bidro rasistisk og rasehygienisk tankegodt i tiden til å understreke ulikhetene med enkelte grupper. Rasehygienisk tenkning var utbredt blant academia og i den politiske eliten, og det var en gjengs oppfatning at enkelte grupper manglet evnen til å tilpasse seg en sivilisert nasjon. Jødchetsen fra denne tiden er sterk lesning.

Den politiske optimismen og mangelen på arbeidskraft etter den andre verdenskrig, førte imidlertid til at mange europeiske land reviderte sin utlendingslovgivning. Norge fikk ny fremmedlov i 1950, som ikke avvek mye fra tidligere lovgivning, men fullmaktene åpnet for fleksibilitet. I det første tiåret ble loven tolket liberalt og nesten alle som hadde et arbeidstilbud fikk arbeidstillatelse. Det ble konstatert at mellomkrigstidens argumenter og frykt ikke lenger hadde gyldighet, selv om det fortsatt skulle tas hensyn til utlendingens tilpassingsevne.

Borgerrettigheter og diskriminering

En mer restriktiv innvandringspolitikk fra begynnelsen av 70-tallet hadde flere årsaker, men myndighetene luftet ofte sin bekymring over tilstedeværelsen av folk fra den tredje verden. Disse var blitt rekruttert for å avhjelpe behovet for arbeidskraft, men ble nå i en tid med nok arbeidskraft heller sett på som et problem. Forskriften om innvandringsstopp i 1975, som primært var rettet mot arbeidsinnvandring av personer fra den tredje verden, var bare begynnelsen til en lang rekke innstramninger i regelverket for å begrense adgangen også for studenter, familiemedlemmer og flyktninger fra dette området. Kontrollapparatet svulmet opp i denne perioden med nye institusjoner og avdelinger innen politi, i stats- og lokaladministrasjon, i sosiale etater etc.

Den nåværende utlendingsloven av 1988 forsøkte som nevnt å bøte noe på denne dreiningen av lovpraktiseringen, men ble samtidig bygget opp rundt vilkår og fullmakter som kunne utfylles og endres for å innfri retten til arbeids- og oppholdstillatelse og vern mot forfølgelse. I tiden etter 1988 ble da også loven igjen gjenstand for hyppige endringer og presiseringer i

forskrifter og rundskriv, svært ofte med en brodd for å hindre spesielt flyktninger, slektninger og arbeidssøkere fra den tredje verden å komme til Norge. Og om det var vanskelig å finne en juridisk begrunnelse ble det gitt rom for å bruke de politisk og relativistisk ladede begreper: ut fra "innvandringspolitiske hensyn" eller at søknaden avslås på grunn av "erfaringer med andre innen gruppen". Det har slik vist seg at jussprofessor Atle Grahl Madsen hadde rett i sin bekymring om at lovfestede rettigheter i praksis ville bli til en "ikke-rett". For noen.

Er det da mulig å gjennomføre en human og ikke-diskriminerende praktisering av utlendingsloven, når det samtidig eksisterer et krav om begrenset innvandring? At det er mange vanskelige avveininger i utformingen av en utlendingslov i en samtid preget av stor politisk spenning rundt den såkalte terrorfaren og et uforutsigbart arbeidsmarked i en global økonomi, er hevet over tvil. I en slik tid er det likevel desto viktigere å understreke menneskerettighetenes allmenngyldighet og behovet for at loven ikke får en spesiell etnisk brodd. Praktiseringen av utlendingsloven forteller om samfunnets toleranse-, verdi- og rettsikkerhetsgrenser.

Nå legges det til grunn for lovforslagene om 21 år for familieetablering og for forslagene til vilkår, at disse reglene er utformet for å komme tvangsekteskap til livs. De er således fremmet for å hjelpe en sårbar gruppe i det godes tjeneste. Borgere med vestlig bakgrunn vil i praksis bli unntatt fordi det er enklere for dem å komme til riket å få opphold eller fordi det eksplisitt er unntak for de som tar høyere utdanning. Det er også viktig å huske at disse forslagene må sees i sammenheng med andre regler og forordninger, som tidligere er etablert for å kontrollere og begrense mulighetene til familieetablering. Disse hjelper ikke bare de som reelt er utsatt for tvangsekteskap, men alle i gruppen må gjennom et sett prøvelser og ydmykelser for å få familiegjenforening. Nå med moralske argumenter: noen må kanskje lide og ofres for at andre skal få beskyttelse.

Inkludering, økt beskyttelse og trygghet i Norge

De jentene som er i fare for å bli tvangsgiftet har all rett til beskyttelse i Norge. Det er her oppmerksomheten må rettes, mot manglene i oppfølgingen av unge jenter (og gutter) med minoritetsbakgrunn. Og mot manglene i oppfølgingen av barn og unge som utsettes for tvang, vold og overgrep generelt.

Hvor kan utsatte unge finne beskyttelse? Hvor finner ungdom generelt beskyttelse mot overgrep og vold fra familie- og nære relasjoner? Fra forskning rundt vold i hjemmet vet vi hvor viktig det er at andre slektninger og voksne tillitspersoner som lærere, naboer og fritidsledere evner å gi kontakt, slik at de kan støtte den unges selvtilit og evne til å betro seg og finne hjelp. Samtidig vet vi fra den nylig publiserte FN-studien om vold mot barn at ungdom ikke finner den støtten de trenger fra andre voksne personer, de betror seg generelt lettere til andre ungdommer. FN-studien avslører for øvrig det store omfanget av vold mot barn i hjemmet, og den store grad av aksept for visse former av fysisk og psykisk avstraffing og press mot ungdommer for å få dem til å handle etter foreldrenes og omgivelsenes normer og påbud. Det er derfor ingen enkle løsninger, men et sett av virkemidler, som må settes i verk for å forebygge den tvangen som kan finne sted i hjemmets skjulte sfære, fra personer som den unge normalt sett skulle ha grunn til å stole på.

Noen forslag til virkemidler i Norge fra MiRA-senteret:

- Regjeringen nedsetter et statssekretærutvalg med mål om å definere hvordan vold, tvang og overgrep mot barn og unge (inkludert minoritetsungdom) kan innarbeides i departementenes planer og oppfølging.
- Utenriksstasjoner, ambassader, utlendingspoliti og UDI instrueres om hvordan de skal være oppmerksomme på faren for tvangsgifte og hvilke tiltak som kan settes i verk.
- Barn og unge, inkludert unge med minoritetsbakgrunn, får delta i diskusjoner om relevante tilbud dersom de utsettes for overgrep, tvang og vold. Regjeringen bør legge til rette for regionale høringer i Norge med barn og unge selv, etter mønster av det som er gjort knyttet til FN-studien om vold mot barn.
- Myndighetene må sørge for at barn og unge i større grad er kjent med sine menneskerettigheter og rettigheter etter norsk lov, og at de gis bedre mulighet for selv å kunne søke hjelp og råd.
- Det er behov for mer dokumentasjon og forskning om den vold, tvang og overgrep som minoritetsungdom erfarer. Minoritetsungdom bør være med å definere premissene for deler av denne dokumentasjonen.
- Voksengenerasjonen, inkludert foreldrene, må informeres om at alle er ansvarlige i forhold til overgrep mot barn og unge, eventuelt varsle om slike overgrep.
- Egne familierådgivningstilbud må opprettes for ungdom og foreldre som opplever sterke interessekonflikter.
- Frivillige tilbud for barn og unge med minoritetstilbud må støttes, gjerne styrt av ungdommen selv.
- Omfattende informasjonskampanjer om vold, tvang og overgrep gjennom fritidsordningene, barnehager, helsesentra, kinoer, biblioteker etc..